

Konrad TADAJCZYK*

 <https://orcid.org/0000-0002-2487-8163>

EPISTULAE HADRIANI AD STRATONICENSES HADRIANOPOLITAS. LISTY HADRIANA DO OBYWATELI STRATONIKEJI HADRIANOPOLIS

Abstrakt

Przedmiot badań: Przedmiotem badań są trzy listy Hadriana kierowane do obywateli Stratonikeji, miasta położonego w Azji Mniejszej, w szczególności pierwszy z nich dotyczący dochodów miasta.

Cel badawczy: Cesarz Hadrian popierał proces hellenizacji Azji Mniejszej, między innymi przez zakładanie nowych miast i rozbudowywanie starych. Celem artykułu jest przedstawienie przykładu jego polityki względem miast greckich tego regionu.

Metoda badawcza: W artykule zastosowano metodę historyczno-prawną i filologiczną analizę źródeł.

Wyniki: Cesarz Hadrian wspierał rozwój Stratonikeji przez przekazanie jego obywatelom dochodów pochodzących z okolicznych ziem, wcześniej zasilających skarb centralny. Był też zainteresowany rozbudową miasta i stanem jego infrastruktury. Ze swej strony mieszkańcy Stratonikeji dbali o utrzymywanie stałego kontaktu z cesarzem, śląc do niego listy.

Słowa kluczowe: Hadrian, Stratonikeja, dochody, prawo rzymskie publiczne.

Cesarz Hadrian w czasie swoich podróży po państwie rzymskim wielokrotnie nadawał miastom swoje imię¹. Tak było podczas jego pierwszej podróży na Wschód w 123 r. po Chr., podczas której między innymi nadał swoje imię Stratonikeji, miastu leżącemu w Karii nad rzeką Kaikos, położonemu w obecnej południowo-zachodniej Turcji². Stratonikeja była założona przez Antiocha I w początkach

---

* Dr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Rzymskiego; e-mail: tktajczyk@wpia.uni.lodz.pl

¹ M.T. Boatwright, *Hadrian and the Cities of the Roman Empire*, Princeton 2002, s. 104–105.

² L. Robert, *Inscriptions de la Vallée du Haut Caïque*, Hellenica VI, Paris 1948, s. 80–84; W. Weber, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus*, Leipzig 1907, s. 138; H. Halfmann, *Itineria principum. Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich*, Stuttgart 1986, s. 191.

III w. przed Chr. na cześć jego małżonki i macochy Stratoniki³. W okresie pryncypatu Stratonikeja była miastem wolnym⁴, to jest mającym własne sądownictwo, zwolnionym z podatków na rzecz władzy centralnej i obowiązku kwatowania wojska⁵. Od roku 123 po Chr. miasto nosiło oficjalną nazwę Stratonikeja Hadrianopolis⁶. Nadanie nazwy Hadrianopolis, a także odnowienie i rozbudowę miasta potwierdza inskrypcja odnaleziona w pobliżu miasta Soma koło rzeki Bakırçay (gr. Kaikos)⁷.

vac Δία Κυνηγέσιον *vac*. [Αὐ]τοκράτορα Καίσαρα [Τρ]αιανὸν Ἀδριανὸν Ὁ[λ]ύμπιον ὁ δῆμος ὁ Στ[ρα]ν[ο]νικέων Ἀδριανοπ[ολε]ιτῶν τὸν ἴδιον κτίστη[ν] [καί] οἰκιστὴν ἐκ τῶν ιδίω[ν] [ἐπι]μεληθ[έ]ντ[ο]ς Ἀπολλο[δῶ]ρου τοῦ β' Κέλσου [κα]ί(?) ὑπερ Φουρίου ὑ[ι]ῶνο[υ] [ἐπι]στρατηγοῦ τὸ β' Τι. [Κλ.] [*vac. I-2?*] Κανδίδαυ *vac*

[...] Zeusa myśliwego [...] Imperatora Cezara Trajana Hadriana Olimpijskiego swojego odnowiciela i założyciela miasta [uczcił] lud Stratonikeji Hadrianopolis i otaczający opieką miasto Apollodor syn Celsusa, wnuk Furiusza, [ufundował ten pomnik] za własne pieniądze, gdy urząd stratega sprawował po raz drugi Tyberiusz Klaudiusz [...] Kandyda [...]⁸

Napis znajdował się na bazie posągu poświęconego Hadrianowi przedstawionemu tu jako Zeus Myśliwy. Takie przedstawienie w przypadku Hadriana nie zaskakuje. Cesarz uwielbiał polowania i jak żaden inny władca podczas swoich podróży, zwłaszcza po wschodnich rubieżach imperium, z upodobaniem oddawał się tej rozrywce. Wydaje się zatem, że bez problemu zaakceptował fakt, że greccy mieszkańcy Stratonikeji, czcili go jako Zeusa Myśliwego⁹.

³ **W. Ruge**, s.v. *Stratonikeia-Hadrianopoli*, w: **W. Kroll, K. Mittelhaus** (red.), *Supplementband VII Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart 1940, kol. 1248–1249.

⁴ **Plin.**, *Nat. hist.* 5,29,109: *praeterea sunt Thydonos, Alabanda libera, quae conventum eum cognominavit, Stratonicea libera, ...* Ponadto znajdują się Thydonos ... wolne miasto Alabanda, które dało nazwę temu okręgowi sądowiczemu, wolne miasto Stratonikeja, **Gajusz Pliniusz Sekundus**, *Historia Naturalna, I: Kosmografia i Geografia, ks. II–VI*, **I. Mikołajczyk** (red.), **I. Mikołajczyk, N. Rataj, E. Twarowska-Antczak, K. Antczak** (przekład i komentarz), Toruń 2017, s. 398–399.

⁵ **Dębiński A., Misztal-Konecka J., Wójcik M.**, *Prawo rzymskie publiczne*, Warszawa 2020, s. 91.

⁶ **H. Kaletsch**, s.v. *Stratonikea*, w: **H. Cancik, H. Schneider** (red.), *Der Neue Pauly*, Bd. 11, 2001, s. 1047.

⁷ **W. Gawrantka, M. Zahrnt**, *Eine neue Inschrift der Stadt Stratonikeia-Hadrianopolis in Lydien*, Chiron 1977/7, s. 305.

⁸ To i wszystkie pozostałe są tłumaczeniami własnymi.

⁹ **A. Gutsfeld**, *Hadrian als Jäger*, w: **W. Martini** (red.), *Die Jagd der Eliten in den Erinnerungskulturen von der Antike bis in die frühe Neuzeit*, iii & Ruprecht, Göttingen 2000, s. 95–96.

Napis jest częściowo uszkodzony, nie wiadomo nawet, w jakiej części, ale pewnie sporej, bazy posągu, na którym został wryty, w późniejszych wiekach użyto go bowiem jako elementu konstrukcyjnego budynku mieszkalnego¹⁰. Podana w inskrypcji tytulatura pryncypsa niesie parę ważnych informacji. Przede wszystkim pozwala na datowanie inskrypcji. Fakt, że jej twórcy posłużyli się tytułem „Olimpijski [...]” oznacza, że napis wykuto nie wcześniej niż w roku 129 po Chr., wtedy bowiem Hadrianowi oficjalnie nadano ten tytuł¹¹, a wcześniej nie ma żadnych śladów jego używania. Takie datowanie potwierdza dodatkowo wzmianka o Tyberiuszu pełniącym funkcję stratega po raz drugi. Miało to miejsce właśnie we wspomnianym 129 r.

Hadrian zaskarbił sobie wdzięczność mieszkańców Stratonikeji, „odnawiając i zakładając” miasto. Zabieg ten polegał oczywiście na nadaniu miastu swojego imienia – w ten sposób założył je niejako na nowo.

Zachowały się trzy listy Hadriana do obywateli Stratonikeji, Hadrianopolis z początku 127 r. po Chr., odkryte i opublikowane przez G. Radeta w 1887 r. Napisy zostały wykute jeden po drugim na jednym bloku¹², lecz nie w układzie chronologicznym. List wysłany 11 lutego znajduje się na drugim miejscu, a późniejszy, z 15 marca, na początku. Data wysłania z Rzymu ostatniego, trzeciego listu nie zachowała się. Nie wiadomo, czym się kierowano, wykuwając je w tej kolejności: czy ważnością listu, czy jakąś inną racją. Listy zostały wysłane, kiedy cesarz przebywał w Italii¹³.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ θεοῦ Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱός, θεοῦ Νέρουα υἰώνος, Τραιανὸς Ἀδριανὸς Σεβαστὸς ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ α΄, ὕπατος τὸ γ΄, Ἀδριανοπολιτῶν Στρατονεϊκῶν τοῖς ἀρχουσι καὶ τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι χαίρειν. δίκαια ἄξιον μοι δοκεῖτε καὶ ἀναγκαῖα ἄρτι γεινομένη πόλει. τὰ τε οὖν τέλη τὰ ἐκ τῆς χώρας δίδωμι ὑμῖν καὶ τὴν οἰκίαν Τιβ. Κλαυδίου Σωκράτους τὴν οὖσαν ἐν τῆι πόλει ἢ ἐπισκευαζέτω Σωκράτης ἢ ἀποδόσθω τινὶ τῶν ἐπιχωρίων ὡς μὴ χρόνῳ καὶ ἀμελείαι καταριφθεῖη. ταῦτα ἐπέστειλα καὶ τῶι κρατίστῳ ἀνθυπάτῳι Στερτινίῳ Κουάρτῳι καὶ τῶι ἐπιτρόπῳι μου Πομπηίῳ Σεουήρῳι. ἐπρέσβευσεν Κλ. Κάνδιδος ὃ τὸ ἐφόδιον δοθῆτω εἰ μὴ προῖκα ὑπέσχηται. εὐτυχεῖτε. καλανδαῖς Μαρτίας ἀπὸ Ῥώμης. Κλ. Κάνδιδος ἀπέδωκα τὴν ἐπιστολὴν Λολλίῳ Ῥουσιτικῷ ἄρχοντι τῆι πρὸ α΄ ἰδὼν Μαίωv ἐν τῆι ἐκκλησίαι.

¹⁰ **W. Gawrantka, M. Zahrnt**, *Eine neue Inschrift der Stadt Stratonikeia-Hadrianopolis in Lydien*, s. 306.

¹¹ **W. Weber**, *Untersuchungen*, s. 209; **A.R. Birley**, *Hadrian cesarz niestrudzony*, przeł. R. Wiśniewski, Warszawa 2002, s. 326.

¹² **G. Radet**, *Lettres l'empereur Hadrien à la ville de Stratonicee-Hadrianopolis*, Bulletin de correspondance hellénique 1887/11, s. 108–112.

¹³ **A.R. Birley**, *Hadrian...*, s. 294.

Imperator Cezar syn boskiego Trajana Partyjskiego, wnuk boskiego Nerwy, Trajan Hadrian August, kapłan najwyższy, mający władzę trybuńską po raz jedenasty, konsul po raz trzeci pozdrowia urzędników, członków rady miejskiej, lud Stratonikeji Hadrianopolis. Uznaliście za rzecz słuszną i konieczną prosić mnie o to, co jest związane z niedawno powstałym miastem. Daję wam zatem dochody, które są ściągane z okolic i nieruchomości Tyberiusza Klaudiusza Sokratesa, która znajduje się w mieście; albo niech Sokrates ją odnowi, albo niech sprzeda któremuś z rodzimych mieszkańców, aby nie zaważyła się z powodu starości i zaniedbania. Ten list wysłałem najlepszemu prokonsulowi Stertinusowi Kwarcie i mojemu prokuratorowi Pompejuszowi Sewerowi. Kl. Kandyd przybył jako legat, któremu należy dać środki na podróż, jeśli nie podjął się [tego] bezpłatnie. Niech się Wam powodzi. W Kalendy Marcowe 15 marca w Rzymie. Kl. Kandyd dostarczył list Loliuszowi Rustykowi archontowi w przeddzień Id Majowych 14 maja, na zebraniu.

W pierwszym liście cesarz pozytywnie odpowiedział na prośbę mieszkańców Strotonikei i przyznał miastu prawo poboru podatków z terenów wiejskich otaczających miasto. Dotychczas świadczenia z nich pochodzące wpływały do kasy Rzymu, a to nowe rozwiązanie miało wesprzeć proces odbudowy i rozbudowy nowo erygowanego miasta¹⁴. W dalszej części listu Hadrian pisze o budynku niejakiego Tyberiusza Klaudiusza Sokratesa, który tenże ma odnowić i utrzymać dom w dobrym stanie albo odsprzedać go innemu obywatelowi miasta. Zakłada się, że Hadrian starał się zapobiegać dewastacji budynków prywatnych i nakazywał ich właścicielom przeprowadzanie remontów¹⁵. Z cytowanego fragmentu korespondencji wyciągnięto wnioski, że podczas wizyty w 123 r. Hadrian nocował w domu należącym do Sokratesa i budynek ten przekształcono następnie w świątynię poświęconą Hadrianowi¹⁶. O właścicielu domu, Tyberiuszu Klaudiuszu Sokratesie, nie wiadomo nic więcej. Był z pewnością obywatelem rzymskim, nazwisko rodowe (*gens Claudia*) wskazuje, że jego rodzina otrzymała obywatelstwo w okresie panowania Klaudiusza albo Nerona. Niektórzy identyfikują go z Tyberiuszem Klaudiuszem Sokratesem z Tiatyry¹⁷, ale argumenty na poparcie tej tezy nie są mocne. Na końcu listu cesarz oznajmia, że powiadomienia o nowych regulacjach dotyczących podatków wysłał już

¹⁴ D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the third century after Christ*, Vol. I Text, Princeton 1950, s. 616.

¹⁵ C. Kunderewicz, *Prawo budowlane starożytnego Rzymu*, w: C. Kunderewicz, *Studia z rzymskiego prawa administracyjnego*, Łódź 1991, s. 102.

¹⁶ A.R. Birley, *Hadrian...*, s. 251.

¹⁷ Ch. Wu, *The local Impact of the Koinon in Roman Coastal Paphlagonia*, Pennsylvania 2018, s. 49; K. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, *ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΑΓΩΝΟΘΕΤΙΑΔΕΣ*, *ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ* 2020, s. 33, por. ἀγαθῆι τύ]χη[ῆ βουλή κα]ι ὁ δῆμος [Τιβέρ.] Κλαύδιον Σω[κράτην Σ]ακερδωτια[νόν, τὸ]ν ἱερέα τοῦ Κα[θηγεμ]όνος Διονύσου [καὶ ἀρ]χιερέα.

do prokonsula Stertinsula Kwarty i swojego prokuratora Pompejusza Sewera. O Publiusz Stertinsie Kwarcie (*Publius Stertinius Quartus*) wiadomo, że był konsulem zastępczym (*consul suffectus*) w 112 r. po Chr., a w latach 126/127 – prokonsulem prowincji Azji¹⁸. Pompejusz Sewer (*Pompeius Severus*) natomiast był prokuratorem Azji w 127 r. po Chr.; znany jest jedynie z listu Hadriana¹⁹.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ θεοῦ Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱὸς, θεοῦ Νέρουα υἱώνος, Τραιανὸς Ἀδριανὸς Σεβαστὸς ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ α΄, ὕπατος τὸ γ΄, Ἀδριανοπολεϊτῶν Στρατονεϊκέων τοῖς ἀρχουσι καὶ τῆ βουλῆ καὶ τῶι δήμωι χαίρειν. Τοῖς ἐπισταλείσιν ὑφ’ ὑμῶν ἐντυχῶν ἔμαθον ὅτι χάριν ἠπίστασθε Αουιδίῳ Κυήτῳ τῶι κρατίστῳ ὡς εὖ ποιήσαντι ὑμᾶς κατὰ τὸν τῆς ἀνθυπατείας χρόνον. [Ἐπρέ]σβευσεν [Κ]λ. Κάνδιδος Ἰουλιανος. [Ἐὐ]τυχεῖτε. [Πρὸ γ΄] ἰδῶν Φεβρουαρίων ἀπὸ Ῥώμης. [Κλ.] Κάνδιδος Ἰουλιανος [ἀπ]έδο[κ]α τὴν ἐπιστολὴν Λολλίῳ Ῥουστ[ι]κῶ ἀρχοντι τῆ πρὸ α΄ ἰδῶν Μαίων ἐν τῆ ἐκκλησίᾳ.

Imperator Cezar syn boskiego Trajana Partyjskiego, wnuk boskiego Nerwy, Trajan Hadrian August, kapłan najwyższy, sprawujący władzę trybunską po raz jedenasty, konsul po raz trzeci pozdrawia urzędników, członków rady miejskiej, lud Stratonikeji Hadrianopolis. Przeczytałem wasz list, zauważyłem, że wyraziliście wdzięczność najlepszemu Awidiuszowi Kwietusowi, jako że przyznał wam dobrodziejstwa w czasie [swojego] prokonsulatu. Klaudiusz Kandyd Julian przybył jako poseł. Niech się wam powodzi. Trzeciego dnia przed Idami lutowymi (11 lutego) z Rzymu. Ja, Kl. Kandyd Julian dostarczyłem list archontowi Loliuszowi Rustykowi na zgromadzeniu ludowym w przeddzień Id Majowych. (14 Maja).

Dwa kolejne listy są ilustracją bardzo charakterystycznej dla Hadriana praktyki. Niezależnie od tego, gdzie przebywał, cesarz zarzucany był wręcz korespondencją pochodzącą od miast greckich. Ich mieszkańcy oddawali mu w tych liścikach cześć, tak jakby dbali o to, by adresat o nich nie zapomniał. Pewnie zresztą tak było. Wprawdzie Hadrian był filhellenem, jako dziecko w kręgach arystokracji rzymskiej nazywany był nawet prześmiewczo *Graeculus*, „Greczynek”²⁰, to jednak tą korespondencją był zmęczony. Tym bardziej, że listy często

¹⁸ E. Groag, 14 *Publius Stertinius Quartus*, w: W. Kroll, K. Mittelhaus (red.), *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft* III A, 2, Stuttgart 1929, kol. 2455–2466; W. Eck, *Jahres- und Provinzialfasten der senatorischen Statthalter von 69/70 bis 138/139*, Chiron 1983/13, s. 163.

¹⁹ H. Wolf, *Pompeius*, 116, w: W. Kroll, K. Mittelhaus (red.), *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft* 21.2, Stuttgart 1952, kol. 2289.

²⁰ SHA, *Hadrian 1 imbutusque inpensius Graecis studiis, ingenio eius sic ad ea declinante, ut a nonnullis Graeculus diceretur...* („oczytany gruntownie w literaturze greckiej, Hadrian tak bardzo się do niej skłaniał, że niektórzy pogardliwie nazywali go Greczynkiem”). H. Szelest (przekład i komentarz), *Historycy cesarstwa rzymskiego żywoty cesarzy od Hadriana do Numeriana*, Warszawa 1966, s. 27.

zawierały różnego rodzaju prośby²¹. Odpowiadał na nie na ogół zdawkowo, powołał nawet specjalną kancelarię do spraw korespondencji greckiej, *ab epistulis Graecis*, która miała go w tej korespondencji wyręczać²².

Pierwszy z krótkich liścików to odpowiedź na list obywateli Stratonikeji, w którym cesarz potwierdził, że zwrócił uwagę na wyrazy wdzięczności mieszkańców dla prokonsula Awidiusza Kwietusa, który wyświadczył miastu nieopisane w liście dobrodziejstwa. O Tytusie Awidiuszu Kwietusie (*Titus Avidius Quietus*) wiadomo, że był konsulem zastępczym (*consul suffectus*) w 111 r. po Chr., a w latach 125/126 pełnił funkcję prokonsula prowincji Azji. Z listu wynika, że Kwietus był senatorem rzymskim noszącym tytuł *vir clarissimus* (gr. κρατίστωι)²³.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ θεοῦ Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱός, θεοῦ Νέρουα υἱώνος, Τραιανός Ἀδριανός Σεβαστός ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ α΄, ὕπατος τὸ γ΄, Ἀδριανοπολεϊτῶν Στρατονεϊκέων τοῖς ἄρχουσι καὶ τῇ βουλῇ καὶ τῶι δήμῳ χαίρειν. [Ε]νέτυχον τῶι ψηφίσματι ὑμῶν δι’ Κλαυδίῳ Κανδίῳ Ἰουλιανῶι χάριν ἠπίστασ[θε] ὡς φιλοτιμῶι περὶ τὴν πόλιν. Ἐπρέ[σ]βευ[σε]ν Ἀπολλώνιος Φιλίππου Εὐτυχεῖτε [Πρὸ γ’] ἰδὼν Φεβρουαρίων ἀπὸ Ῥώμης. Ἀπολλώνιος Φιλίππου ἀπέδωκα τὴν ἐπι[σ]τολήν

²¹ Np. odpowiedź z 129 po Chr. na list z małej Astypalaji, w której Hadrian tak dziękuje za pozdrowienia mieszkańców miasta, podczas jego trzeciej podróży na Wschód: Epistula Hadriani Astypalaensibus Αὐτοκράτωρ [Κ]αῖσαρ [θεοῦ] | Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱό[ς], | [θεοῦ] Νέρουα υἱώνος, [Τραια]–[νός] Ἀδ[ρ]ιανός Σεβαστ[ός], ἀρ[χ]–[χ]ιερεὺς μέγιστος, δ[η]μαρ[χ]–[χ]ικῆς ἐξουσίας τὸ γ΄, ὕ[π]ατος τὸ γ΄, | [πατῆρ] πα[τ]ρίδος, Ἀστυπαλ[αιέων] | [τοῖς] ἄρχουσι καὶ τῇ βουλῇ [καὶ τῶ] | [δήμῳ] χαίρειν. καὶ τὴν πρε[σ]βει[αν] ὑμῶν ἀπεδεξάμην δι’ ἧ[ς] προσ–[ηγορ]εῦ[σ]ατέ με ἐπιβαίνοντα [ἄρτι(?)] | [τῆς] Καρίας, καὶ τὰ ἐπεσταλ[μ]έ[να] παρ’ ὑμῶν | [ἀπέδω]κεν Πετρώνιος Ἡρακ[λῶντος]. | [εὐ]τυχεῖτε. πρὸ ε΄ Καλ[ανδῶν] [— {mensis} —] | [ἀπὸ] Λαοδικείας τῆς ἐπὶ Λύκῳ. | („vacat List Hadriana do obywateli Astypalaji Imperator Cezar syn boskiego Trajana Partyjskiego, wnuk boskiego Nerwy, Trajan Hadrian August, kapłan najwyższy, sprawujący władzę trybuna ludowego po raz trzynasty, konsul po raz trzeci, ojciec oczyzny pozdrawia urzędników, członków rady miejskiej, lud Astypalaji. Z radością przyjmę [wasze] poselstwo, przez które pozdrawialiście mnie, kiedy właśnie przebywam w Karii, a Petroniusz Herako przekazał od was list. Niech się wam powodzi. piątego dnia przed Kalendami z Laodycei [nad rzeką] Likos”). Tekst źródłowy z J.H. Oliver, *Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*, nr 68, Philadelphia 1989, s. 201–203.

²² K. Kłodziński, *Officia maxima et principes officiorum: problematyka badań nad kancelarią cesarską okresu pryncypatu na przykładzie sekretariatu a memoria*, Kraków 2012, s. 118.

²³ E. Groag, 7a *Titus Avidius Quietus*, w: W. Kroll (red.), *Supplementband VI Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart 1935, kol 16; W. Eck, *Jahres- und Provinzialfasten der senatorischen Statthalter...*, s. 162.

Λολλίῳ Ρουστ[τι]κῷ ἄρχοντι τῆ πρὸς α΄ ἰδῶν Μαίῳν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἐπιμεληθέντων Γ. Ἰουλ. Ἰπιτιανοῦ καὶ Λολλίου Ρουστ[τι]κοῦ καὶ Γαίου Ἐπιλέκτου²⁴.

Imperator Cezar syn boskiego Trajana Partyjskiego, wnuk boskiego Nerwy, Trajan Hadrian August, kapłan najwyższy, sprawujący władzę trybuńską po raz jedenasty, konsul po raz trzeci pozdrawia urzędników, członków rady miejskiej, lud Stratonikeji Hadrianopolis. Przeczytałem waszą uchwałę, w której wyraziliście wdzięczność Kl. Kandydowi Julianowi szczodremu dla miasta. Apoloniusz syn Filipa przybył jako poseł. Ja Apoloniusz syn Filipa dostarczyłem archontowi Loliuszowi Rustykowi na zgromadzeniu ludowym w dzień przed Idami Majowymi. Gajusz Juliusz Hippianus, Loliusz Rustyk Gajusz Epilekt zarządzający.

Ostatni wreszcie list, także wysłany z Rzymu 11 lutego, jest grzecznościowym bilecikiem, w którym cesarz potwierdza przeczytanie uchwały honorującej dobroczyńcę miasta, Klaudiusza Kandyda Juliana. Jest on znany nie tylko z listów Hadriana do Stratonikeji, ale także z zabytków numizmatycznych, gdyż jego podobizna widniała na monetach wybijanych lokalnie przez miasto²⁵. Musiał być ważnym obywatelem Stratonikeji; pełnił w nim funkcję stratega (gr. στρατηγός) i z tego tytułu równocześnie funkcję eponima miasta (to urzędnicy w miastach Azji Mniejszej; ich kadencje służyły do datowania rocznego)²⁶. Był jednym z dwóch posłów wysłanych do Hadriana w 127 r.²⁷ Prawdopodobnie posłował też na własny koszt, co było bardzo mile widziane w Rzymie²⁸. Musiał Klaudiusz być wielkim dobroczyńcą nowo założonego miasta, skoro cesarz osobiście odpisał na list mieszkańców.

Listy Hadriana do Stratonikeji, świadczą o trosce o rozbudowę infrastruktury miejskiej w Azji Mniejszej za panowania tego cesarza, co sprzyjało pełnej hellenizacji regionu.

²⁴ M. Smallwood, *Documents Illustrating the Principates of Nerva, Trajan and Hadrian*, Cambridge 1966, s. 165, nr 453; J.H. Oliver, *Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*, Philadelphia 1989, s. 201–203.

²⁵ L. Robert, *AITHSAMENOS sur les monnaies*, Hellenica XI–XII, Paris 1960, s. 59–60.

²⁶ E. Wipszycka, *Chronologia*, w: E. Wipszycka (red.), *Vademecum historyka starożytnej Grecji i Rzymu*, I, Warszawa 1983, s. 314.

²⁷ W. Gawrantka, M. Zahrnt, *Eine neue Inschrift der Stadt Stratonikeia-Hadrianopolis in Lydien*, Chiron 1977/7, s. 309.

²⁸ G.A. Souris, *The Size of the Provincial Embassies to the Emperor under the Principate*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 1982/48, s. 235–244.

Bibliografia

- Birley R.A.**, *Hadrian cesarz niestrudzony*, przeł. R. Wiśniewski, Warszawa 2002.
- Boatwright T.M.**, *Hadrian and the Cities of the Roman Empire*, Princeton 2002.
- Dębiński A., Misztal-Konecka J., Wójcik M.**, *Prawo rzymskie publiczne*, Warszawa 2020.
- Eck W.**, *Jahres- und Provinzialfasten der senatorischen Statthalter von 69/70 bis 138/139*, Chiron 1983/13, s. 147–238.
- Gajusz Pliniusz Sekundus**, *Historia Naturalna, I: Kosmografia i Geografia, ks. II-VI*, I. Mikołajczyk (red.), I. Mikołajczyk, N. Rataj, E. Twarowska-Antczak, K. Antczak (przekład i komentarz), Toruń 2017.
- Gawrantka W., Zahrnt M.**, *Eine neue Inschrift der Stadt Stratonikeia-Hadrianopolis in Lydien*, Chiron 1977/7, s. 305–314.
- Gutsfeld A.**, *Hadrian als Jäger*, w: W. Martini (red.), *Die Jagd der Eliten in den Erinnerungskulturen von der Antike bis in die Frühe Neuzeit*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2000, s. 79–100.
- Halfmann H.**, *Itineria principum. Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich*, Stuttgart 1986.
- Historycy cesarstwa rzymskiego żywoty cesarzy od Hadriana do Numeriana*, H. Szelest (przekład i komentarz), Warszawa 1966.
- Kaletsch H.**, s.v.: *Stratonikea*, w: H. Cancik, H. Schneider (red.), *Der Neue Pauly*, Bd. 11, 2001, s. 1047.
- Kłodziński K.**, *Officia maxima et principes officiorum: problematyka badań nad kancelarią cesarską okresu pryncypatu na przykładzie sekretariatu a memoria*, Kraków 2012.
- Kunderewicz C.**, *Prawo budowlane starożytnego Rzymu*, w: C. Kunderewicz, *Studia z rzymskiego prawa administracyjnego*, Łódź 1991, s. 91–135.
- Magie D.**, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the third century after Christ*, Vol. I Text, Princeton 1950.
- Millar F.**, *The Emperor and the Roman Word*, London 1977.
- Oliver H.J.**, *Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*, Philadelphia 1989.
- Radet G.**, *Lettres l'empereur Hadrien à la ville de Stratonicee-Hadrianopolis*, Bulletin de correspondance hellénique 1887/11, s. 108–126.
- Robert L.**, *AITHSAMENOS sur les monnaies*, Hellenica, XI–XII, Paris 1960.
- Robert L.**, *Documents d'Asie Mineurie*, Bulletin de correspondance hellénique 1978/108, s. 395–543.
- Robert L.**, *Inscriptions de la Vallée du Haut Caïque* Hellenica, VI, Paris 1948.
- Ruge W.**, s.v. *Stratonikeia-Hadrianopolis*, w: W. Kroll, K. Mittelhaus (red.), *Supplementband VII Pauly Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart 1940, kol. 1248–1249.
- Sartre M.**, *Wschód rzymski. Prowincje i społeczeństwa prowincjonalne we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego w okresie od Augusta do Sewerów (31 r. p.n.e. – 235 r. n.e.)*, Wrocław 1997.
- Smallwood M.**, *Documents Illustrating the Principates of Nerva, Trajan and Hadrian*, Cambridge 1966.

Souris A.G., *The Size of the Provincial Embassies to the Emperor under the Principate*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 1982/48, s. 235–244.

Weber W., *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus*, Leipzig 1907.

Wipszycka E., *Chronologia*, w: E. Wipszycka (red.), *Vademecum historyka starożytnej Grecji i Rzymu*, I, Warszawa 1983, s. 314.

Wolf H., *Pompeius* 116, w: W. Kroll, K. Mittelhaus (red.), *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft* 21.2, Stuttgart 1952, kol. 2289.

Konrad TADAJCZYK

HADRIAN'S LETTERS TO THE CITIZENS OF STRATONICEA HADRIANOPOLIS

Abstract

Background: The subject of this study is the analysis of three letters from Hadrian addressed to the citizens of Stratonikeia, a city located in Asia Minor, in particular the first one concerning the city's income.

Research purpose: Emperor Hadrian supported the Hellenisation of Asia Minor, among others by founding new cities and expanding old ones. The aim of this article is to provide an example of his policy towards the Greek cities of the region.

Methods: The historical-legal method and philological analysis of sources were applied.

Conclusions: Emperor Hadrian supported the development of Stratonikeia by transferring to its citizens the revenues from the surrounding lands, previously belonging to the central treasury. He was also interested in the expansion of the city and the state of its infrastructure. For their part, the inhabitants of Stratonikeia took care to maintain constant contact with the Emperor by sending him letters.

Keywords: Hadrian, Stratonikeia, revenues, public Roman law.